

УДК 739.4:7.071.1(477.85)"19-20"

DOI <https://doi.org/10.32782/uad.2025.2.9>**Поп'юк Ілля Остапович,**

аспірант кафедри мистецтвознавчої експертизи

Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

ORCID ID: 0000-0002-4050-1470

ilko.popiuk.koval@gmail.com

ТВОРЧИСТЬ ОЛЕКСАНДРА ДІДИКА: ТРАДИЦІЙНІ Й НОВІТНІ РИСИ У КОВАЛЬСТВІ

Метою статті є аналіз творчості буковинського художника-ковалю Олександра Дідика, стилістика робіт якого еволюціонувала від традиційного народного ремесла до сучасного формотворення. Наукова новизна полягає у висвітленні мистецької спадщини знаного ковалю Буковини, вивченні основних етапів його творчості та ролі у відродженні ковальства краю наприкінці XX ст., введенні до наукового обігу творів мистця і маловідомих фактів його біографії. Олександр Дідик (1950–2016), заслужений майстер народної творчості України (2006), походив з династії ковалів і був одним з найбільш своєрідних художників з металу Буковини у 1980-х–1990-х рр., у творчості якого ковальство перетворилося з ремесла у мистецтво, а вироби у вигляді декоративних брам, панно, світильників і свічників стали значимим елементом оздоблення інтер'єру. Поєднуючи традиційне кування з пошуком нових сучасних форм і композиційних рішень в металопластиці, а характерну для народного мистецтва регіону різьбу по дереву з кованими елементами і карбуванням, застосовуючи у декорі переважно стилізовані рослинні форми (мальви, троянди, яблуневий цвіт) й мотиви дерева життя, він прагнув виявити пластичні властивості матеріалів («Птахи», 1985). Особливо плідними у творчості майстра були 1980–1990-ті рр., коли він не лише започаткував і розвинув унікальний синтез традиційних технік гарячого кування та інноваційних прийомів в обробці металу, а й сприяв утворенню осередку ковальської спільноти Буковини, а також репрезентував це мистецтво на всеукраїнських виставках. У Чернівецькій організації Спільки художників України О. Дідик у середині 1980-х рр. очолив напрям з виготовлення кованих виробів. У 2000–2010-х рр. він працював над виготовленням архітектурного металу (решітки, огорожі, поручі, камінні набори), брав участь у ковальських фестивалях в Івано-Франківську.

Ключові слова: орнамент, декоративне мистецтво Буковини, металопластика, XX–XXI ст.

Popiuk Illia. THE WORK OF OLEKSANDR DIDYK: TRADITIONAL AND NEW FEATURES IN BLACKSMITHING

The purpose of the article is to analyze the work of the Bukovyna artist-blacksmith Oleksandr Didyk, whose style of work evolved from traditional folk craft to modern form-making. The scientific novelty lies in highlighting the artistic heritage of the famous blacksmith of Bukovina, studying the main stages of his work and his role in the revival of blacksmithing in the region at the end of the 20th century, and introducing the artist's works and little-known facts of his biography into scientific circulation. Oleksandr Didyk (1950–2016), Honored Master of Folk Art of Ukraine (2006), came from a dynasty of blacksmiths and was one of the most original metal artists of Bukovyna in the 1980s–1990s, in whose work blacksmithing transformed from a craft into an art, and products in the form of decorative gates, panels, lamps and candlesticks became a significant element of interior decoration. Combining traditional forging with the search for new modern forms and compositional solutions in metalwork, and woodcarving, characteristic of the folk art of the region, with forged elements and embossing using mostly stylized plant forms (mallows, roses, apple blossom) and tree of life motifs in the decor, he sought to reveal the plastic properties of materials („Birds“, 1985). The 1980s and 1990s were particularly fruitful in the master's work, when he not only initiated and developed a unique synthesis of traditional hot forging techniques and innovative methods in metal processing, but also contributed to the formation of a center for the blacksmith community of Bukovyna and represented this art at all-Ukrainian exhibitions. In the Chernivtsi organization of the Union of Artists of Ukraine, in the mid-1980s O. Didyk headed the direction of manufacturing forged products. In the 2000s and 2010s he worked on the production of architectural metal (lattices, fences, handrails, fireplace sets), participated in blacksmith festivals in Ivano-Frankivsk.

Key words: ornament, decorative art of Bukovyna, metal sculpture, 20th–21st centuries.

Вступ. У сучасних умовах, коли глобалізація та технічний прогрес формують нові естетичні пріоритети, звернення до вивчення національної культури набуває нового сенсу й актуальності, допомагаючи розкрити особливості світосприйняття майстрів минулого, дослідити їхні напрацювання в царині декоративного мистецтва, зокрема, ковальства.

Ковальське ремесло, що протягом багатьох століть сприймалося як суто утилітарне, на сьогодні, завдяки творчості численних художників, організації фестивалів та інших заходів, набуває все більшої ваги як елемент естетичного вирішення екстер'єрів та інтер'єрів, важливий чинник формування середовища. Техніки й прийоми традиційного ковальства активно використовуються для створення унікальних зразків кованої пластики, що відбивають місцевий колорит, формуючи особливу гармонію архітектури та мережива з металу.

Серед митців, які сприяли розвитку сучасного ковальства в Україні, варто згадати буковинського художника-ковалю, заслуженого майстра народної творчості України, Олександра Дідика-старшого, доробок якого не отримав належного висвітлення у публікаціях науковців, що визначає актуальність теми.

Матеріали та метод. Серед досліджень художнього ковальства слід назвати роботи вітчизняних вчених, присвячені вивченню технології, історії та сучасного стану розвитку металопластики в Україні. Історію ковальської справи з погляду традиційної ремісничо-технічної обробки металу висвітлено у праці Г. Семерак і К. Бохман [1]. Однак, нариси щодо креативності й творчих досягнень майстрів-ковалів сьогодення або дані про них з'являються переважно в періодичних та науково-популярних виданнях [2; 3], спеціалізованих журналах («Ковальська майстерня», «Світ металу»), каталогах [4; 5; 6], окремі біографічні відомості зазначені в енциклопедичних виданнях та на електронних ресурсах [7; 8]. Проте, в наукових розвідках інформація про художнє ковальство Буковини та майстрів краю, зокрема про О. Дідика, практично відсутня або ж існують поодинокі згадки.

Так, С. Боньковська у монографії «Ковальство на Україні (XIX–початок XX ст.)» (1991)

акцентуючи увагу на важливості використання у сучасному ковальстві національних символів, орнаментики та новітніх практик, згадує і про творчість О. Дідика [9]. У значному за обсягом та змістовим наповненням дослідженні Р. Шмагала «Художній метал України XX – поч. XXI ст.» (2015) [10] наведені докладні відомості щодо розвитку художнього металу України та світу, розроблено класифікацію творів та розглянуто їх стилістику. Специфіку проявів індивідуального стилю майстра традиційного мистецтва розглядає як філософське поняття та сукупність різних елементів І. Несен у статті «Роль традицій в мистецтві народних художніх промислів» (2013) [11].

Тож творчість О. Дідика, як і розвиток художнього ковальства Буковини загалом, потребують детального аналізу. Для досягнення поставленої мети застосована низка методів: історичний, який дав змогу розглянути контекст, в якому розвинулась особистість художника, відстежити процес відродження буковинського ковальського мистецтва кінця XX – початку XXI ст.; біографічний, що дозволив цілісно та всебічно вивчити періоди творчої діяльності О. Дідика; мистецтвознавчий аналіз допоміг дослідити стилістичні особливості робіт художника, визначити його роль у розвитку мистецтва художньої обробки металу в регіоні.

Результати. У художній спадщині кожного народу зв'язок національної традиції минулого і мистецтва сьогодення завжди є особливо важливим, оскільки саме традиція стає джерелом, що дає імпульс до виникнення й розвитку нових ідей. Народна культура Буковини відома майстрами в галузі обробки дерева, шкіри, вовни, у виготовленні кераміки, вишивки, тканих виробів та робіт з металу. Тим цікавішим є поєднання традиційних технік і новітніх принципів вирішення композиції, які зустрічаються у творах художників останніх десятиліть, зокрема, у доробку Олександра Дідика (1950–2016).

Він народився у родині ковалю у післявоєнний час, коли в Чернівецькій області практично не існувало, як такого, художнього кованого металу, а майстри та підприємства

виконували, здебільшого, ремісничі вироби для господарського та промислового вжитку. Разом з тим, творчість О. Дідика безпосередньо пов'язана і з традиційним ремеслом обробки металу, і з мистецькими пошуками в галузі художнього ковальства Буковини кінця ХХ ст.

Навчався Олександр Дідик у Чернівецькому професійно-технічному училищі № 5 (1971–1974) [8]. Як стверджує дружина художника Марія Дідик, ще до навчання він разом з відомим майстром декоративного мистецтва Михайлом Катеринюком виконував меблі з дерева та металу для зйомок фільму «Білий птах з чорною ознакою» (1970). Перші художні роботи були виконані О. Дідиком у 1980 р., а вже з 1985 р. він брав участь у всеукраїнських мистецьких виставках [7]. У 1989 р. Дідик став членом Співки художників України [3].

Його творчість можна умовно розділити на два періоди:

а) 1980–1990-ті рр. – час, коли майстер став одним з тих, хто запропонував нове прочитання виробів з кованого металу, поєднавши традиційні техніки виконання, мотиви народного мистецтва та дизайнерські композиційні рішення («Птахи», 1985; «Травень 1945», 1988; «Тризуб», 1995). У Чернівецькій організації СХУ він у середині 1980-х рр. очолив напрямок з виготовлення кованих виробів для інтер'єрів та екстер'єрів споруд у Чернівцях і регіоні;

б) 2000–2015 рр. – час, коли у роботах художника найбільш повно виявилися його професійні можливості (вироби для екстер'єрів храмів у Чернівцях та Киселеві, пам'ятні знаки та інше). У 2006 р. художник отримав звання заслуженого майстра народної творчості України.

Для першого періоду характерними були пошуки у царині авторського ковальства, поєднання металу з деревом, склом і каменем, а серед творів переважали декоративні панно й різноманітні світильники (люстри, бра, канделябри), які прикрашали інтер'єри громадських споруд у Чернівцях, Новоселиці, с. Киселеві на Буковині. Композиційною основою переважної більшості металевих виробів

майстра цього часу є ритмічні повторення або поєднання прямолінійних і хвилястих поясів, з розміщеними на них геометричними деталями (ромб, зигзаг, квадрат, коло) та геометризованими рослинними мотивами, притаманними іншим видам буковинського народного мистецтва (ткацтву, вишивці, лозоплетінню).

Цікавим твором тих років є панно «Птахи» (1985, метал, кування), основою якого став поширений в українському народному мистецтві мотив дерева життя. Як і в традиційному варіанті його зображення, композиція розділена на три частини горизонтальними смугами, що символізує поділ на підземний, земний і горішній світ. Від центрального стовбура, що завершується вгорі квіткою, відходять симетрично розміщені гілки з листям й суцвіттями, на яких сидять пташки. Частина квітів нагадують стародавні солярні знаки, а сама робота відтворює образ родинного щастя.

Цілісністю композиційного задуму та поєднанням ковальства, різьби по дереву і коренепластики вирізняється панно «Відлуння лісу» (1988), в якому автор, використовуючи природне коріння дерева із вирізьбленим на ньому обличчям гуцула, що нагадує маску, доповнює зображення обрамленням з кованих елементів.

До другої половини 1980-х рр. належать також різноманітні ковані вироби архітектурного металу, серед яких огорожа і брама, виконані для Чернівецького медичного училища (1987–1988, Чернівці, вул. Героїв Майдану), що вирізняються динамічністю композиції, в якій рух по колу утворюють орнаментальні елементи у вигляді розеток, кіл, квадратів, сварогів, хрестів та спіралей. Виконана зубилом, просічкою і керном фактура мотивів підкреслена ефектами світлотіні, що надає їй соковитості й живописності.

У 2000–2015 рр. О. Дідик здебільшого працює над виготовленням малих архітектурних форм для храмів, громадських споруд та приватних осель. В цей час він виконує, зокрема, ковану браму (2004, Чернівці, вул. Буковинська, 57), огорожу і браму для церкви Святого Миколая у с. Киселів (2008, Кіцманський р-н Чернівецької обл.); пам'ятний знак (2012, метал, кування, мармур) для Чернівецького

медичного коледжу; сувенірні вироби «Метелик» (2003), «Букет троянд» (2007), подарунковий ніж (2013, дерево, інкрустація, метал, кування) та інше.

У ці роки в Україні ковані вироби набули популярності, тож в них важливим стало не тільки утилітарне призначення, а й естетичне вирішення і символічність окремих елементів, що призвело до розширення сюжетного діапазону зображень, посиленню у творах образного начала. У різнопланових за тематикою та використанням композиційних і технічних прийомів роботах цього періоду О. Дідик часто звертається до знакових мотивів народного мистецтва (виноградна лоза – символ євхаристії – з'являється у візерунках церковних брам та в надмогильному хресті; зображення цвіту мальв, яблунь та вишень – у свічниках і світильниках). На думку І. Несен: «Художник-професіонал у своїй творчості виражає і розвиває ті чи інші традиції в міру особливостей власного світогляду та обдарованості. Буває й інше, коли художник свідомо звертається до певних традицій у мистецтві і по-своєму трансформує їх» [11, с. 28]. Саме така трансформація характерних для народного мистецтва елементів, поєднана із сучасним формотворенням, є характерною для виробів О. Дідика.

Прикметною рисою індивідуального почерку митця стало сполучення класичної строгості конструкції виробів, лаконічності у вирішенні формально-технічних завдань, свіжості та гостроти сприйняття натури і виразності традиційних орнаментальних мотивів. Значну роль відіграло також розширення технологічних можливостей, завдяки використанню в галузі художнього металу електро-газозварювання та композитних матеріалів, важливих для вирішення задумів майстра. При цьому прийоми обробки металу багато в чому обумовлювали не лише декор, а й вигляд виробу загалом, надаючи йому пластичної виразності. Вміння обіграти формат металевого листа, особливості вільного удару молотком, точне опрацювання природної форми, вивіреність пропорцій і розмаїття фактур елементів, узгодженість простору і площин, створюють враження рухливої

та емоційної композиції, що вдало вписана у середовище.

Висновки. Дослідження доробку Олександра Дідика дало змогу визначити основні періоди його творчості (1980–1990-ті та 2000–2015 рр.), коли були виконані найцікавіші композиції митця, ознакою яких був синтез традиційних для цього ремесла технік гарячого кування та інноваційних прийомів обробки металу, а сам автор не лише репрезентував це мистецтво на всеукраїнських виставках, а й сприяв утворенню осередку ковальської спільноти Буковини.

Різноманітний асортимент виробів О. Дідика (свічники, панно, решітки, огорожі, поручі, камінні набори, пам'ятні знаки, світильники та інші), з використаними в них традиційними орнаментальними мотивами й новітніми формальними рішеннями, вплинули на виникнення наприкінці ХХ ст. неповторного вигляду кованого металу Буковини, зростання інтересу до цього різновиду декоративного мистецтва у майстрів та глядачів, що у подальшому вилилося у створення численних фірм та появу молодих художників-ковалів з яскравою індивідуальною манерою виконання.

Досвід вивчення біографії О. Дідика доводить, що цікавими стають автори, що не тільки переймають певну суму навичок і прийомів ремесла, а глибоко відчують місцеву школу і традиції, трансформуючи їх у сучасні за задумом та пластикою твори, в яких давні символи отримують новаторське звучання. Немаловажним у розвитку майстра стало і його звернення до новітніх на той час технологій, які допомогли у втіленні мистецьких ідей та віднайденні балансу між функціональним призначенням речей, красою та креативністю.

Вивчення творчого процесу талановитого коваля, особливостей використаних ним технічних прийомів та мотивів зображення відіграє значну роль у практиці художньої освіти. Перспективним напрямом досліджень є вивчення взаємодії елементів традиційної культури та новітніх дизайнерських елементів у ковальстві, що сприяє створенню унікальних стилістичних рішень виробів. Передбачається також здійснення досліджень щодо співпраці О. Дідика з іншими майстрами Буковини й України.

Література:

1. Semerak G., Bohmann K. Umelecke kovarstvi a zamecnictvi. Praha: SNTL, 1979. 255 s.
2. Міщенко І. Чернівецька організація Національної спілки художників України. *Національна спілка художників України. 1991-2001*. Київ : Дирекція виставок НСХУ, 2002. С. 146–147.
3. Буковинське малярство. 2002-2003. Чернівці : Склавія, 2003. 12 с.
4. Етапи великого шляху (обласна художня виставка живопис, графіка, скульптура, декоративно-прикладне мистецтво): каталог. Чернівці : Облвидав, 1987. 7 с.
5. Орнаментальне ковальство. II-а регіональна виставка 4-16 травня 2003 року: каталог. Івано-Франківськ, 2003. 28 с.
6. Художники Буковини: До 70-річчя Чернівецької обласної організації Національної спілки художників України. 1944–2014: каталог. Чернівці : Друк Арт, 2014. 128 с.
7. Дугаєва Т., Міщенко І. Митці Буковини: енцикл. довід. Т. І. Чернівці : Золоті литаври, 1998. 128 с.
8. Дідик О.Т. *Енциклопедія Сучасної України*. 2007. URL: <https://esu.com.ua/artscle-26395> (дата звернення: 17.03.2025).
9. Боньковська С.М. Ковальство на Україні (XIX – початок XX ст.). Київ : Наукова думка, 1991. 110 с.
10. Шмагало Р.Т. Художній метал України XX – поч. XXI ст. *Енциклопедія художнього металу*. Т. II. Львів : Априорі, 2015. 276 с.
11. Несен І.І. Роль традицій в мистецтві народних художніх промислів. *Матеріали науково-практичних конференцій студентів та молодих дослідників 2011–2012 років*. Київ : НВФ «Дельфін», 2013. С. 27–29.

References:

1. Semerak, G., & Bohmann, K. (1979). Umelecke kovarstvi a zamecnictvi [Artistic blacksmithing and locksmiths]. Praha: SNTL [in Czech].
2. Mishchenko, I. (2002). Chernivetska orhanizatsiia Natsionalnoi spilky khudozhnykiv Ukrainy [Chernivtsi organization of the National Union of Artists of Ukraine]. *Natsionalna spilka khudozhnykiv Ukrainy. 1991-2001 – National Union of Artists of Ukraine. 1991–2001*. Kyiv: Dyrektsiia vystavok NSKhU, 146–147 [in Ukrainian].
3. Bukovynske maliarstvo. 2002-2003 [Bukovyna painting. 2002–2003]. (2003) Chernivtsi : Sklaviia [in Ukrainian].
4. Etapy velykoho shliakhu (oblasna khudozhnia vystavka zhyvopys, hrafika, skulptura, dekoratyvno-prykladne mystetstvo). (1987). [Stages of the great journey (regional art exhibition of painting, graphics, sculpture, decorative and applied arts)]. Chernivtsi: Oblvydav [in Ukrainian].
5. Ornamentalne kovalstvo. II-a rehionalna vystavka 4–16 travnia 2003 roku (2003). [Ornamental blacksmithing. II regional exhibition May 4–16, 2003]. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
6. Khudozhnyky Bukovyny: Do 70-richchia Chernivetskoï oblasnoï orhanizatsii Natsionalnoi spilky khudozhnykiv Ukrainy. 1944–2014. (2014). [Artists of Bukovyna: To the 70th anniversary of the Chernivtsi regional organization of the National Union of Artists of Ukraine. 1944–2014]. Chernivtsi: Druk Art [in Ukrainian].
7. Duhaieva, T. & Mishchenko, I. (1998). Myttsi Bukovyny [Artists of Bukovina]. Vol. 1. Chernivtsi: Zoloti lytavry [in Ukrainian].
8. Didyk Oleksandr Todorovych. (2007). [Didyk Oleksandr Todorovych]. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy*. Retrieved from: <https://esu.com.ua/artscle-26395> [in Ukrainian].
9. Bonkovska, S. (1991). Kovalstvo na Ukraini (XIX – pochatok XX st.) [Blacksmithing in Ukraine (19th – early 20th centuries)]. Kyiv: Naukova dumka, [in Ukrainian].
10. Shmahalo, R. (2015). Khudozhnii metal Ukrainy XX – poch. XXI st. [Artistic metal of Ukraine of the 20th – early 21st centuries]. *Entsyklopediia khudozhnoho metalu*. Vol. II. Lviv: Apriori [in Ukrainian].
11. Nesen, I. (2013). Rol tradytsii v mystetstvi narodnykh khudozhnykh promysliv [The role of traditions in the art of folk handicrafts]. *Materialy nauково-praktychnykh konferentsii studentiv ta molodykh doslidnykiv 2011-2012 rokiv – Materials of scientific and practical conferences of students and young researchers in 2011–2012*. Kyiv: NVF «Delfin», 27–29 [in Ukrainian].